

Qishloq xo‘jaligida yong‘oq yetishtirish va ko‘chatchilik tizimini rivojlantirishni rag‘batlantirish yo‘nalishlari

Raxmonova Barno Soxibjonovna

Andijon qishloq xo‘jaligi va agrotexnologiyalar instituti. Iqtisodiyot kafedrası dotsenti v.b., i.f.f.d. (PhD), telefon: + 998 91 612-32-69 **E-mail:**

baxtdilel@gmail.com

Annotatsiya:

Maqolada bog‘dorchilikning asosiy sohalaridan biri hisoblangan yong‘oqchilik sohasida yong‘oq yetishtirish va ko‘chatchilik tizimini rivojlantirishni rag‘batlantirish, zamonaviy intensiv va innovatsion texnologiyalarning amaliyotga joriy etilayotgani yong‘oq hosildorligining muntazam ravishda ortib borishi natijalari muhokama qilingan. Tahlillar natijasida bozorlarda yong‘oq narxi shakllanishida asosan ishlab chiqaruvchilar hamda xaridorlar o‘rtasidagi “norasmiy vositachi”larning mavjudligi yong‘oq narxini o‘rta hisobda har bir bosqichda 25-30 foizgacha qimmatlashib borishi asoslanib, taqqoslama tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: yong‘oqchilik, intensiv usul, iqtisodiy samaradorlik, tannarx, foyda, rentabellik.

Kirish. Mamlakatda iqtisodiy samaradorlikni to‘g‘ri baholash, samaradorlikni oshirishda barcha imkoniyatlar, ya‘ni ichki va tashqi omillardan ilmiy asoslangan holda foydalanishga bog‘liqdir. Chunki, mamlakatidagi qulay tabiiy-iqlim sharoitlari qishloq xo‘jaligida resurs tejankor sohalarni rivojlanishiga har tamonlama mos keladi. Ilmiy tadqiqotlar natijasiga ko‘ra, hozirgi suv resurslari taqchilligi sharoitida oborotga kiritilayotgan qishloq xo‘jalik yerlaridan samarali foydalanishda qurg‘oqchilikka chidamli, tabiiy yog‘ingarchilik hisobiga yoki intensiv sug‘orish tizimida kam xarajatli varinatlarni qo‘llash mumkin bo‘lgan yong‘oqzorlarni barpo etishda xarajat va daromadlarning shakllanishi hamda yuqori investitsiya samaradorligiga erishish imkoniyati asoslab berildi.

Qishloq xo‘jalik mahsulotlari yetishtirishda talab etiladigan mehnat va moddiy resurslar sarfining ilmiy asoslangan me‘yorlar hamda olib borilgan tadqiqotlarga asoslanib turli usullarda bir gektar maydonda yong‘oqzorlar tashkil etish, parvarishlash xarajat va daromadlari, shuningdek samaradorlik ko‘rsatkichlari qiyosiy tahlil qilindi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Yong‘oq yetishtirish va uni hajmini oshirish, yong‘oq yetishtirishning iqtisodiy ko‘rsatkichlari, sohani rivojlantirish masalalari bo‘yicha ko‘plab xorijiy iqtisodchi olimlar shug‘ullanishgan. Jumladan, Eronlik tadqiqotchi Maxmud

Baxshinejadning “Сравнительные преимущества культур семейства ореховых в Иране” nomzodlik dissertatsiyasida¹ Eron yong‘oq ishlab chiqarish va eksport qilishda mavjud nisbiy ustunlikni oshirib borish uchun yuqori salohiyatga egaligi keltiriladi. Uning fikricha, sohada moddiy-texnika bazasini shakllantirish, kadrlar tayyorlash, infratuzilmani rivojlantirish kabilarni o‘z ichiga olgan samarali ishlab chiqarish uchun mos sharoitlarni yaratish bo‘yicha chora-tadbirlar zarurdir. Yong‘oq kabi ekinlarni yetishtirish uchun zaruriy sharoitlar yaratilganda qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishiga ishchilarni yana jalb qilish mumkin.

Avstraliyalik H. Adem & Peter H. Jerie² hisobotlarida yong‘oq yetishtiruvchilar uyushmasi shaklida ishlab chiqarishni tashkil etish orqali sohada iqtisodiy samaradorlikni oshirish istiqbollari ko‘rib chiqilgan. Bunda tashkiliy masalalarga ko‘proq to‘xtalib, yong‘oq ko‘chatlarini tayyorlash, ekish, ishlov berish jarayonlari samaradorlikka erishishda muhim omillar ekaniga urg‘u berilgan. Shuningdek, yong‘oqzorning rivojlanish davrida yilma-yil daromad va xarajatlar taqqoslab chiqilgan hamda maxsus investitsion dasturlar, soliq imtiyozlari orqali iqtisodiy samaradorlik oshishiga erishish mumkinligi taklif etilgan³.

AQShlik tadqiqotchilar Larry Harper, Dr. William Kurtz ning “Economics of Eastern Black Walnut Agroforestry Systems” maqolasida Missouri asosiy agro-o‘rmon tizimida yong‘oq daraxtlari rentabelligi tahlil etilgan. Ko‘pgina hollarda korxonaning barqaror rentabelligi deyarli yong‘oq ishlab chiqarishga bog‘liq bo‘lishini keltirib o‘tadi va yong‘oqchilikni rivojlantirish-da davlatning iqtisodiy rag‘batlantirish mexanizmlari bo‘lishi kerakligini tushuntiradi⁴.

NATIJALAR. Hisob-kitoblarga asoslanib, bir gektar yong‘oqzor barpo etish bilan bog‘liq xarajatlar o‘rtasidagi farqlar intensiv usulda 8-9 martaga yuqoriligini ko‘rish mumkin. Vaholanki, quyidagi jihatlar orqali intensiv usulda yong‘oq yetishtirish samarali ekanligini ta’kidlash mumkin:

- intensiv usulda bir gektar yer maydoniga joylashtiriladigan ko‘chatlar soni 3-4 marta ko‘p bo‘lishi;
- intensiv usulda tomchilatib sug‘orish orqali suvdan va mineral o‘g‘itlardan samarali foydalanish imkoniyatlarning yuqoriligi;
- mahsulot yetishtirishda mehnatni mexanizatsiyalashganlik darajasining yuqoriligi;
- mahsulot sifatini nazorat qilish va boshqarishning qulayligi;
- kasallik va zararkunandalarga qarshi kurash qulayligi hamda ta’sirchanligining yuqoriligi;

1 Махмуд Бахшинежад, “Сравнительные преимущества культур семейства ореховых в Иране” диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. МГУ им М.Ломоносова (2012 г.).

2 H. Adem & Peter H. Jerie. “Walnut Industry. Research & Best Practice Implementation”. A report for the Rural Industries Research and Development Corporation. 2004. Publication №.04/032. Project No. Dav-164A.;

3 H. Adem & Peter H. Jerie. “Walnut Industry. Research & Best Practice Implementation”. A report for the Rural Industries Research and Development Corporation. 2004. Publication №.04/032. Project No. Dav-164A.;

4 Larry Harper, Dr. William Kurtz. “Economics of Eastern Black Walnut Agroforestry Systems”. School of Natural Resources, University of Missouri, USA. 2014.

- intensiv usulda barpo etilgan bog'larni tez mevaga kirishi va tegishli agrotexnik tadbirlarni amalga oshirish imkoniyatining yuqoriligi;

- mahsulotni yig'ishtirib olish va boshqa agrotexnik tadbirlarni amalga oshirishning qulayligi;

- intensiv usulda bog' barpo etish bilan bog'liq xarajatlarning 8-9 marta yuqori bo'lishiga qaramay, ushbu xarajatlar yuqori resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etish hisobiga bog' to'liq xosilga kirgandan so'ng 3-4 yil muddatda to'liq qoplanishi va boshqalar.

Xulosalar shuni ko'rsatadiki, intensiv usulda yong'oq yetishtirish an'anaviy usulga nisbatan resurs tejamkor hisoblanib, bir birlik mahsulot ishlab chiqarishda talab etiladigan yer resurlarining hajmi 67,1-47,5 foizni tashkil etgan. Bu o'z navbatida boshqa turdagi resurslar sarfining ortib ketishiga asos bo'lib xizmat qiladi. Ilmiy asoslangan natijalar asosidagi xulosalarni berishda, an'anaviy usulda yong'oq yetishtirishda resurs samaradorligini baholash minimum va maksimum chegaralarda hisob-kitob qilindi.

Chunki, dehqon xo'jaliklarining tomorqa yerlarida yong'oq mahsulotini yetishtirishda yuqorida ta'kidlangan xarajatlar hajm, ko'chat soni va boshqa shunga o'xshash omillarga bog'liq holda deyarli amalga oshirilmaydi va hisob- kitob qilinmaydi. Biroq, an'anaviy usulda katta hajmdagi yer maydonlarida yong'oq yetishtirish resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini chegaralaydi.

Eski va samarasiz bog'-uzumzorlarni buzish, yangi intensiv bog' va uzumzorlar hamda issiqxonalar tashkil etishni belgilash; bog', uzumzorlar va issiqxonalarni plantatsiya shaklida (20 gektardan kam bo'lmagan) barpo etishni belgilash; bog', uzumzorlar va issiqxonalar tashkil etish, agrotexnik tadbirlarini o'tkazish va mahsulotlari yetishtirish bo'yicha monitoring yuritish; bog'dorchilik va uzumchilik klasterlarini tanlash va belgilash zarurdir.

Muhokama. Bugungi kunda asosiy mahsulot ishlab chiqaruvchilarning mulkchilik nuqtai nazaridan kelib chiqib, buxgalteriya va statistik hisob yuritishi, xo'jalik jarayonlarini dastlabki va yig'ma hujjatlarda to'liq rasmiylashtirilmayotgani yong'oq yetishtirishda xarajat va daromadlarning baholashda aniq xulosalar olish imkoniyatini chegaralamoqda. Natijada sohada boshqaruv qarorlari taxminiy ma'lumotlar asosida qabul qilinishiga to'g'ri kelmoqda.

Strategik rejalarni to'g'ri aniq belgilash birinchi navbatda, sohani tashkil etishda ilmiy asoslangan holda kompleks va tizimli yondashuvni taqozo etadi. Bunda har bir tarkibiy qisim bo'g'inlarda muammolarni bartaraf etishga qaratilgan vazifalar va chora-tadbirlar belgilab olinishi lozim.

O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini 2022-2026 yillarda rivojlantirish dasturida belgilab olingan asosiy vazifalardan kelib chiqib, maqsadli rivojlantirish indikatorlarining asosiy salmog'i foydalanishga kiritiladigan yerlar hamda suv tejamkor texnologiyalari joriy etiladigan ekin maydonlarining hajmini ortib borishiga tegishlidir. Bundan tashqari aniq sohalarni rivojlantirish

bo'yicha dasturda belgilab olingan vazifalar samarali ijrosini ta'minlashda, ayniqsa intensiv bog'larni tashkil etish, ilmiy ish natijalarini quyidagi jihatlaridan foydalanish mumkinligini tavsiya etamiz:

- an'anaviy usulda yong'oq yetishtirishning iqtisodiy samaradorligiga resurs tejamkorlik nuqtai nazaridan baho berilganligi. Bugungi kunda an'anaviy usulda yong'oq yetishtirishda erishilayotgan iqtisodiy samaradorlikning minimum va maksimum chegaralari belgilab berildi. Shunga asosan eski, yaroqsiz va iqtisodiy jihatdan samarasiz bog'larni aniqlash mezonlari sifatida foydalanish mumkin;

- an'anaviy va intensiv usulda yong'oq yetishtirishining iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari o'zaro qiyosiy tahlil etilib, resurs tejamkorligi va xarajatlarni qoplanishi va boshqa o'zaro ustunlik tomonlariga baho berilganligi;

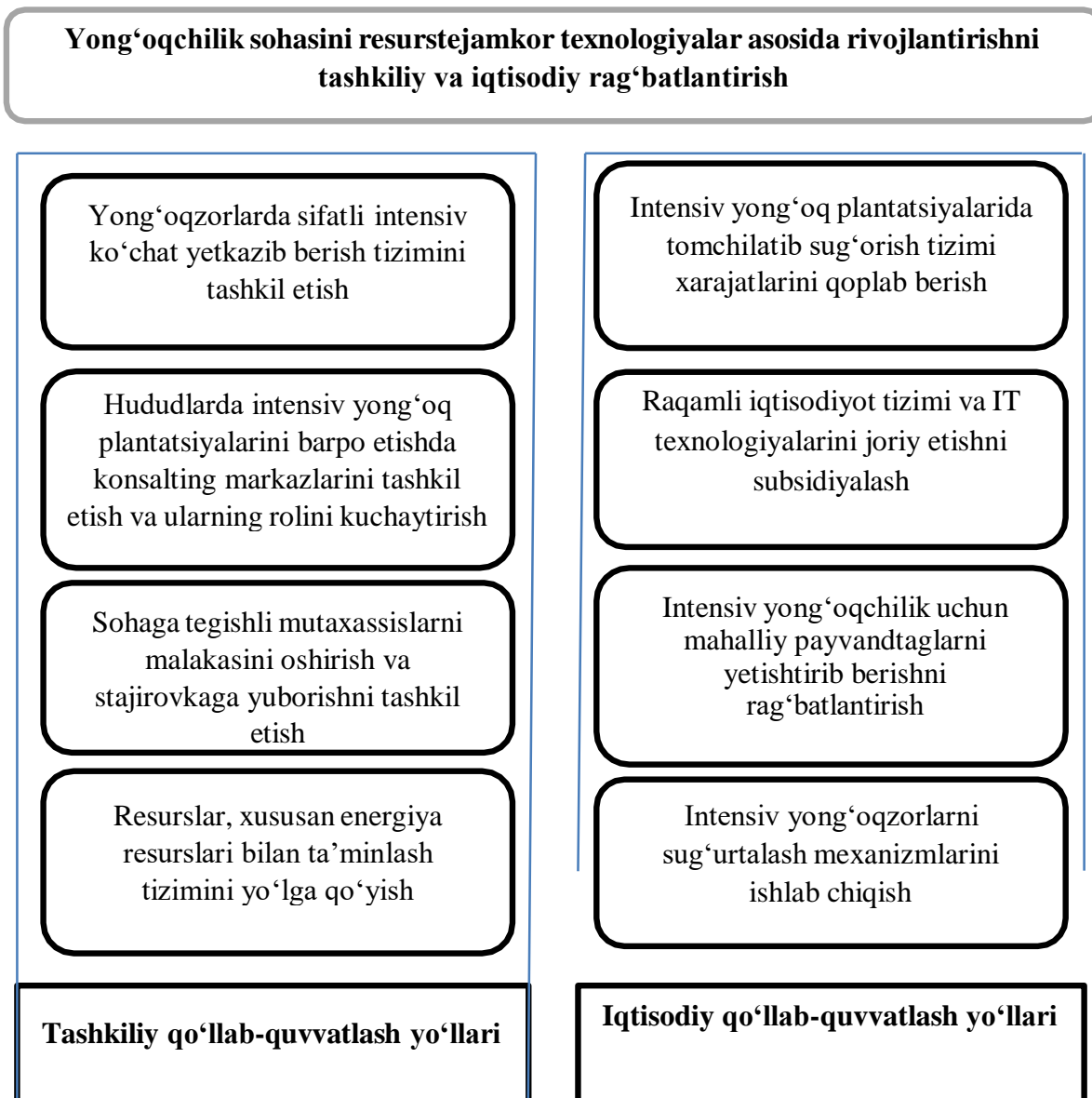
- O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini 2022-2026 yillarda rivojlantirish dasturida belgilab berilgan intensiv bog' va tokzorlarni "Tayyor holda topshirishi" mexanizmi asosida tashkil etish va aholiga bo'lib to'lash sharti bilan sotish vazifalarni amalga oshirishda, loyihani amalga oshirish guruhlarini faoliyatini tashkil etishda ya'ni texnik iqtisodiy asosnomalarni tayyorlashda qo'llash mumkin bo'ladi.

Bunda eng asosiy muammo sifatida suv resurslari ta'minoti barcha imkoniyatlarni cheklab qo'yishi mumkin. Lekin bugungi kunda soha olimlari tomonidan sug'orishning yangi innovatsion texnologiyalari yaratilayotganligi va amaliyotga tadbiiq qilinishi natijasida suv resurslari ta'minoti hamda ulardan samarali foydalanish imkoniyatini yaratib berilmoqda. Demak, olib borilgan ilmiy izlanishlar Andijon viloyatida yong'oqzor tashkil etishda kiritilgan investitsiyalar hisobidan 3-5 yilda har bir gektar yer maydonida 42059-103549 so'mgacha daromad olish mumkin. Agarda mavjud yong'oqzorlarni 40-45 foizga, ya'ni 500 gektarga oshirish hisobiga qo'shimcha yiliga o'рта hisobda 51,7 mlrd.so'm daromad olinadi hamda 500 ta qo'shimcha yangi ishchi o'rinlari yaratiladi.

O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini 2022-2026 yillarda rivojlantirish dasturida belgilangan strategik reajasida jami 150 ming gektar intensiv bog'lar barpo etish, shundan 105 ming gektari samarasiz eski bog'larni qayta tashkil etish hisobiga, 45 ming gektar lalmi va o'zlashtiriladigan yer maydonlari hisobidan tashkil etilishi belgilab qo'yilgan. Shundan fermer va qishloq xo'jalik korxonalarida yong'oq yetishtiriladigan maydonlar 2022 yilda 13,0 ming gektarni tashkil etgan bo'lsa, 2026 yilga kelib, 17,1 gektarga yetkazilishi rejalashtirilgan. Bundan tashqari, yong'oqchilik sohasida qo'shimcha 4,1 ming gektar ekin maydonida intensiv bog'larni barpo etish asosida Qishloq xo'jaligi vazirligi tizimida Agentlik hamda Yong'oq yetishtiruvchilar va eksportchilar uyushmasi bilan davlat-xususiy sherikchilik loyihalari asosida ko'chatlarni yetishtirish va sotishni sertifikatlash tizimi joriy etilishi belgilab qo'yilgan.

Istiqbolda yong'oqchilik sohasini intensiv texnologiyalar asosida rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlash yo'nalishlari hamda uni takomillashtirish yo'llarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Unda e'tibor berilishi lozim bo'lgan jihatlar shundaki, qo'llab-quvvatlash

dastaklari tekislikdagi, tog' va tog'oldi hududlaridagi yong'oqchilik xo'jaliklari o'rtasida amalga oshirilishi yaxshi natija beradi. Ushbu yo'nalishlar quyidagilardan iborat bo'lishi maqsadga muvofiqdir (1-rasm):

1-rasm. Yong'oqchilik sohasini intensiv va resurstejamkor texnologiyalar asosida rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash yo'nalishlari⁵

1. Yong'oq yetishtirish sohasiga raqamli iqtisodiyot tizimi va IT texnologiyalarni joriy etish. Sohani raqamli iqtisodiyot tizimi va IT texnologiyalar asosida qayta tashkil etish "Yong'oq yetishtiruvchilar va eksport qiluvchilar" uyushmasining yaqin kelajakdagi strategik vazifalardan bo'lishi va bu chora-tadbirlar soha ishlab chiqarish hamda xo'jalik yuritish xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, davlatning maqsadli dasturi asosida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Bunday yondashuv, birinchidan, yong'oqchilikda ma'lumotlar bazasini shakllantirishga zamin yaratsa, ikkinchi tomondan, sohada yagona va zamon talablariga javob beradigan davlat

⁵ Muallifning ilmiy-tadqiqotlari asosida ishlab chiqilgan.

texnologik siyosatini yuritishga imkon beradi. Uchinchidan, sohadagi yong‘oqchilik xo‘jaliklari faoliyati monitoringini yuritishga, xo‘jaliklar faoliyati iqtisodiy samaradorligini oshirish bilan bog‘liq tezkor qaror va xulosalarni amaliyotga joriy etishga imkon beradi.

To‘rtinchidan, yong‘oqchilik xo‘jaliklari reytingini aniqlash asosida ularni davlat tomonidan iqtisodiy qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlarida shaffoflikni ta‘minlaydi.

Demak, yong‘oqchilik sohasiga raqamli iqtisodiyot tizimi va IT texno-logiyalarini joriy etishni davlatning maqsadli dasturlari asosida bosqichma-bosqich tashkil etilishi tarmoqni intensiv va resurstejamkor texnologiyalar asosida rivojlantirishni ta‘minlaydi.

2. Intensiv yong‘oqchilik uchun mahalliy payvandtaglarni yetishtirib berishni rag‘batlantirish. Bugungi kunda “in vitro” usulida ko‘chatchilikni rivojlantirishga e‘tibor qaratilmoqda. Jumladan, Chanler kabi samarali yong‘oq turi ko‘chatlarini ekish va parvarishlash yuqori samara berishi mumkinligi monografik kuzatishlarimiz natijasida aniqlandi.

3. Yong‘oqchilik tabiat injiqlari va ob-havo noqulayliklari hamda iqlimning keskin o‘zgarishiga o‘ta sezgir sohalardan hisoblanadi. Bu holat, yong‘oqchilik xo‘jaliklarini ob-havoning keskin o‘zgarishi (haroratning ko‘tarilishi, sovuq tushishi, yog‘ingarchilik miqdorining kamayishi hisobiga suv ta‘minotining yomonlashuvi) yong‘oqning kasallanishi kabi nohush hollardan sug‘urtalashning maxsus shakl va tizimlarini joriy etish maqsadga muvofiqdir.

4. Yong‘oqchilik sohasida amaliy tajribalar shakllanayotgan bo‘lsada, uning mamlakatimiz hududlari kesimida alohida xususiyatlari, suv manbalariga qo‘yiladigan talablar va ularning holatlaridan kelib chiqqan holda, yong‘oqzorlarda sifatli intensiv ko‘chat yetkazib berish tizimini tashkil etish.

5. Yong‘oqchilik rivojlangan hududlarda yong‘oq plantatsiyalarini barpo etishda konsalting markazlarini tashkil etish va ularning rolini kuchaytirish. Bunda davlat va xususiy sherikchiligi tamoyillari asosida tadbirkorlik sub’ektlarini keng jalb etishga alohida e‘tibor qaratish lozim. Xususiy tadbirkorlarning konsalting markazlarini tashkil etishda soliq va bojxona imtiyozlarni joriy etish maqsadga muvofiq.

Yong‘oqchilikda serhosil yong‘oq navlari va intensiv ko‘chatchilik tizimini rivojlantirish masalasi bugungi kunda yong‘oq yetishtiruvchilar oldidagi asosiy muammolardan biri sanaladi.

Tashkiliy tomondan buni hal etishning ilmiy amaliy yechimi bu yong‘oqchilik ilmiy-tadqiqot markazlari, qishloq xo‘jaligida ilm-fan va amaliyot integratsiyasini ta‘minlovchi Agromaslahat markazlari bilan o‘zaro muvofiqlashtirish, hududlarda ularning konsalting maslahat markazlarini tashkil etishga e‘tibor qaratish lozim.

6. Yong‘oqchilik sohasini resurslar bilan ta‘minlash tizimini yo‘lga qo‘yish. Mevali bog‘larda resurstejamkor texnologiyalardan foydalangan holda moddiy va mehnat resurslari sarfini kamayishiga erishish muhim hisoblanib, YoMMni tejaydigan, daraxtlarga ishlov berishda mehnat sarfini kamayishiga olib keladigan, yerga ishlov beradigan, kasallik va hasharotlarga qarshi

qo‘llaniladigan ko‘p funksiyali resurstejamkor texnika vositalarining ishlab chiqarishda keng joriy etilishi birinchidan, mahsulot sifatini oshiradi, ikkinchidan, bozorgir mahsulotlar hajmini ortishiga olib keladi va pirovardida, yuqori iqtisodiy samaradorlikni ta‘minlanishiga sabab bo‘ladi.

7. Sohani rivojlantirish uchun zamonaviy bilimlar bilan qurollangan malakali mutaxassis kadrlarni tayyorlash, malakalarini oshirish va nufuzli xorijiy universitetlar va ilmiy markazlarda stajirovkalarini tashkil etish. Bu borada aniq va muayyan chora-tadbirlar asosida kadrlarni tayyorlash hamda ularning bilimlarini oshirib borish maqsadga muvofiqdir.

Iqtisodiy rag‘batlantirish orqali yong‘oq yetishtirishda intensiv ko‘chat bilan ta‘minlash tizimini qo‘llab-quvvatlash yuzasidan bir qator yondashuvlar zarur (1-jadval).

1-jadval.

Intensiv yong‘oq yetishtirish tizimini rivojlantirishni davlat tomonidan rag‘batlantirish yo‘nalishlari⁶

Rag‘batlantirish yo‘llari	Tadbirlarning nomlanishi	Moliyaviy manbasi	Kutiladigan natija
Sifatli ko‘chatlar yetkazib beruvchilarni rag‘batlantirish	- eksportbop yong‘oq ko‘chatlari yetishtirish va ko‘chatlarni sertifikatlash tizimini yaratish; - navdor yong‘oq ko‘chatlari ekish asosida plantatsiyalar yaratuvchi tadbirkorlarni subsidiyalash amaliyotni joriy qilish. Bunda har bir navdor ko‘chatga ekilishining ikkinchi yilidan boshlab ko‘chatni xarib qilish xarajatlarining 15 foizini qoplash mexanizmini joriy qilish tavsiya etiladi.	Tijorat banklari mablag‘lari, Xususiy investorlar mablag‘lari, Turli	Yong‘oq yetishtirishda moddiy va mehnat resurslari sarfi kamayadi, intensiv ko‘chatchilik tizimi rivojlanadi
Yong‘oq zorlar tashkil qiluvchi tadbirkorlarga xizmatlar ko‘rsatish va axborot ta‘minoti tizimini yartaish.	- yong‘oq va yong‘oq mahsulotlari yetishtiruvchilar va eks-port qiluvchilar to‘g‘risidagi ma‘lumotlar aks etuvchi ma‘lumotlar bazasi, platformani yaratish va to‘liq ishlashini ta‘minlash; - tashqi bozorlarni o‘rganish bo‘yicha marketing tadqiqotlarini olib boruvchi konsalting xizmatlari tashkil etish va ularning materiallarini maxsus internet-saytlarida, forumlarda e‘lon qilish.	Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi, Xorijiy moliyaviy institutlar kreditlari va	Yong‘oq yetishtiruvchilar va eksport qiluvchilarga tegishli iqtisodiy ko‘rsatkichlar asosida onlayn platforma yaratiladi.

⁶ Tadqiqotlar asosida muallif tomonidan tuzilgan.

<p>Yong‘oqchilik sohasi uchun kadrlar tayyorlash, malakasini oshirish va qayta tayyorlash</p>	<p>- Yong‘oq yetishtirish va eksport-tida ilg‘or davlatlardan agronom olimlar, marketologlar, fermerlarni yurtimizga tashrifini ta‘minlash va o‘quv mashg‘ulotlari, treninglar tashkil qilish; - yong‘oqchilik bilan shug‘ullanuvchi, sohaning ilm-fani bilan band bo‘lgan kadrlarni yong‘oq yetishtirish sohalari rivojlangan xorijiy mamlakatlarda stajirovkalarini amalga oshirish.</p>	<p>Xalqaro grantlar, Tadbirkorlik sub‘ektlari mablag‘lari, Davlat jamg‘armalari</p>	<p>Zamonaviy texnologiyalar va bilimlar bilan qurollangan malakali mutaxassis-kadrlar</p>
<p>Yong‘oqchilik sohaslarida kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirish</p>	<p>- yong‘oq yetishtirish bilan shug‘ullanuvchi fermer, dehqon va tomorqa xo‘jaliklari ishtirokidagi mahsulot yetishtiruvchi va qayta ishlovchi kooperativlarini rivojlantirish; - yong‘oq eksport qiluvchilar uchun faoliyatining dastlabki 2 yilida eksport subsidiyalarini joriy qilish asosida eksportni rag‘batlantirish. Bunda subsidiya oluvchilar eksport tushumlarining 5 foizini eksport logistikasini rivojlantirishga yo‘naltirilishi lozimligini begilab qo‘yish.</p>	<p>Davlat budjeti mablag‘lari, Tadbirkorlar o‘z mablag‘lari hisobidan</p>	<p>Mahsulot yetishtirish xajmi, sifati oshadi, eksport salohiyati ortadi.</p>

Yong‘oqchilik sohasini rivojlantirishning tashkiliy mexanizmlarini tahlil qilib aytish mumkin, tashkiliy jihatlar va ularni amalga oshirilishida erishiladigan natijalarni quyidagi yo‘nalishlarda ko‘rish mumkin. Bizningcha, tashkiliy mexanizmlar va ularni amalga oshirish pirovardida quyidagi natijalarga erishish mumkin deb hisoblaymiz:

- biolaboratoriyalar usulida serhosil navlarni ishlab chiqish;
- yong‘oqchilik ITM bilan hamkorlikda konsalting xizmatlarini tashkil etish;
- mutaxassis kadrlarni malakasini muntazam oshirib borish;
- kasallik va hasharotlarga qarshi kurashish uchun biologik usullardan foydalanish;
- yong‘oqchilik xo‘jaliklari uchun ilmiy-uslubiy ishlanmalar, tavsiyalar ishlab chiqish.

Xulosa. Yuqorida keltirilgan tashkiliy mexanizmlarni amalga natijasida quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- yakuniy iste‘molchiga xavfsiz va sifatli mahsulot yetkazib beriladi;
- amaldagi mavjud muammolar ilmiy jihatdan tahlil qilinadi va bu borada takliflar ishlab chiqiladi;
- resurstejamkor texnologiyalar asosida moddiy va mehnat resurslari sarfi kamayadi;
- yong‘oq yetishtirish iqtisodiy samaradorligi ortadi.

Shu nuqtai-nazardan bizningcha, yong‘oqchilik sohasini iqtisodiy qo‘llab-quvvatlash mexanizmi quyidagilarni o‘z ichiga olishi zarur:

- intensiv texnologiyalarni joriy qilish yo‘nalishidagi yong‘oqchilik fermer xo‘jaliklarini ikki yilga soliqlardan ozod qilish bilan birga, ularga uch yil muddatga imtiyozli kreditlar ajratish mexanizmini ishlab chiqish;

- yong‘oqni qaytash ishlash korxonalarini tashkil qilishda ikki yil muddatga foizsiz kreditlar berish tizimini yaratish;
- sohada kichik sex, qayta ishlash korxonalarini rag‘batlantirish yuzasidan investitsiyalarni jalb qilishda fermer va dehqon xo‘jaliklarini iqtisodiy hamda huquqiy bilimlarini oshirishga mo‘ljallangan o‘quv seminarlar, ko‘rgazmalarni tashkil qilish va muntazam o‘tkazib borish;
- respublikamiz hududlarida yong‘oq mahsulotlari ulgurji bozorini shakllantirish va umuman yong‘oq sotish tizimini takomillashtirish;
- mamlakatimizda yetishtirilayotgan yong‘oq turlari serhosil navlarini ishlab chiqish, iqlim sharoitimizga mos yong‘oq turlarini ko‘paytirish bo‘yicha tadqiqot ishlarini kuchaytirish;
- intensiv ko‘chatchilik tizimini rivojlantirish.

Yong‘oq eksport qiluvchi tadbirkorlik sub‘ektlari uchun faoliyatining dastlabki 2 yilida eksport subsidiyalarini joriy qilish asosida eksportni rag‘batlantirish maqsadga muvofiq. Subsiya oluvchi eksporterlar eksport tushumlarining 5 foizini eksport logistikasini rivojlantirishga yo‘naltirilishi lozimligini begilab qo‘yilishi sohasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda yong‘oqchilikni rivojlantirish va samaradorligini oshirishda davlatning qo‘llab-quvvatlovchi siyosati muhim o‘rin egallaydi. Bugungi kunda yong‘oq yetishtirish hajmini oshirish, yong‘oqni saqlash va qayta ishlash, intensiv va resurstejamkor raqamli texnologiyalarni joriy qilish borasida davlat tomonidan rag‘batlantirish dastaklarini amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 1 iyundagi “Yong‘oq ishlab chiqaruvchilar va eksport qiluvchilar uyushmasini tuzish va uning faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi Qarori. Xalq so‘zi 2017 yil 17 yanvar. <https://lex.uz/docs/3225162>
2. B.S. Rakhmonova. Directions for increasing investment activity in the field of walnut growing and processing at the national and regional levels. Electronic journal of actual problems of modern science, education and training. july, 2022-7. ISSN 2181-9750. 24-29 bet <http://khorezmscience.uz/uz>
3. B.S. Rakhmonova. Ways of perspective development of walnut production in Andijan region. // Electronic journal of actual problems of modern science, education and training. december, 2020-vii. ISSN 2181-9750 23-31 bet <http://khorezmscience.uz/uz>
4. B.S.Rakhmonova. Prospects for the development of walnut cultivation in Uzbekistan. //Journal "Sustainable agriculture" ISSN 2181-9408 №2(6) 2021.
5. Raxmonova B.S. Mamlakatimizda yong‘oq ishlab chiqarishning tarkibiy va miqdoriy o‘zgarishlar tendensiyasi // Ta’lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar. ISSN2181-7286 №6, 2021

6. U.Sangirova, B.Nosirov, B.Rahmonova. Properties and potential of walnut growing in Uzbekistan. //JournalNX - A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Volume 6, Issue 5, Page No. 140-146. ISSN : 2581-4230, <https://journalnx.com/papers/20150963-potential-of-walnut.pdf>
7. U.Sangirova, B.Nosirov, B.Rakhmonova. Organization of walnut production based on the industrial method in Uzbekistan. //Sustainable agriculture. 2(6).2020. p.24-26. <http://sa.tiiame.uz/en/page/axiv>
8. D. Islamova, U. Kholiyrov, Kh. Dustmukhammedov, F. Shafkarov, Q. Numanov The relevance of potato farming in the agricultural economy (on the example of the republic of Uzbekistan) E3S Web of Conference, (Scopus) no. 12.2020 (France)
9. М.Я.Қобулова. Қишлоқ хўжалик тармоқлари интеграциясини ривожлантиришда инсон капиталидан самарали фойдаланиш. ISSN 2091-573 X Хоразм маъмун академияси ахборотномаси -10/2020, илмий журнал.-№10(67) 72 бет. <http://mamun.uz/uz/page/56>